

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Чуб Павло Михайлович

УДК: 336.77

**ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНОГО
БАНКУ**

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі банківської справи Київського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України **Мороз Анатолій Миколайович**, Київський національний економічний університет, завідувач кафедри банківської справи;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор **Пересада Анатолій Анатолійович**, Київський національний економічний університет, завідувач кафедри банківських інвестицій;

кандидат економічних наук **Карчева Ганна Тимофіївна**, Національний банк України, начальник управління аналізу звітності та оперативного моніторингу діяльності банку департаменту методології та планування банківського нагляду;

Провідна установа: **Науково-дослідний фінансовий інститут**, Міністерство фінансів України, відділ податкової політики та податкового законодавства, м. Київ

Захист відбудеться “29” січня 2004 року о “16⁰⁰” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.006.02 при Київському національному економічному університеті за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. “203”.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 201.

Автореферат розісланий “29” грудня 2003 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Поддєрьогін

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Банки за своїм призначенням мають бути одним із найбільш надійних інститутів суспільства, основою стабільності економічної системи держави. В умовах становлення ринкових відносин, нестійкого правового і економічного середовища, недостатньої підтримки з боку держави банки практично самостійно повинні не тільки зберігати, але й сприяти зростанню коштів своїх клієнтів. Тому першочергового значення в щоденній діяльності банків набуває професійний менеджмент управління ризиками.

Кредитування є найважливішим напрямком здійснюваних банком активних операцій, так як кредитний портфель становить здебільшого від третини до половини всіх активів банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, що має свій рівень дохідності та ризику. Тому для успішного кредитування – забезпечення повернення наданих позичок та підвищення дохідності кредитних операцій, банки мають впровадити ефективну та гнучку систему управління кредитним портфелем. Досягнути ж цього можна завдяки вивченню теоретичних і практичних питань щодо підходів та процесу управління кредитним портфелем комерційного банку.

Багатоаспектні проблеми управління кредитним портфелем комерційного банку досліджувались як у зарубіжній, так і вітчизняній літературі. Теоретичні, методологічні й методичні аспекти управління кредитним портфелем відображені в роботах провідних вітчизняних вчених у галузі банківської справи, теорії кредиту, банківського менеджменту, аналізу кредитного ризику та кредитного портфеля, теорії економічного ризику: І.А. Бланка, А.М. Герасимовича, В.М. Голуба, О.В. Дзюблюка, Г.Т. Карчевої, І.М. Лазепка, О.М. Левченко, А.М. Мороза, С.В. Мочерного, І.М. Парасій-Вергуленко, А.А. Пересади, О.В. Пернарівського, Л.О. Примостки, М.І. Савлука, В.М. Суторміної, та ін. Серед відомих західних авторів, які займалися проблемами сучасної портфельної теорії, банківського менеджменту, економетрії необхідно відзначити Л. Гітмана, Б. Едварда, Г. Марковіца, Дж. Маршалла, П. Роуза, Дж. Сінкі, Ф. Фабоцці, У. Шарпа та багато інших. Однак їх теоретичні досягнення і прикладні розробки не повною мірою відповідають специфічним умовам перехідного періоду української економіки. Досліджувані проблеми вивчалися у наукових працях таких російських учених, як: І.Т. Балабанова, О.І. Лаврушина, Г.С. Панової, В.М. Усоскіна, Н.Е. Соколінської та багатьох інших.

Вивчення опублікованих за даною проблематикою робіт, методологічних концепцій, методичних підходів та практичних розробок дозволили зробити висновок про те, що питання пошуку й формування концептуальних і методологічних підходів до вирішення завдання ефективного управління кредитним портфелем комерційного банку недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-методологічному аспектах при порівнянні, наприклад, з інвестиційним портфелем. Це негативно впливає на дохідність банківських установ і взагалі на стабільність функціонування кредитної системи.

Актуальність, новизна і перспективність обраної теми дисертаційного дослідження полягає у відсутності досліджень традиційного та нетрадиційного

підходів до управління кредитним портфелем комерційного банку. Сукупність викладених аспектів обумовила вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планом науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Київського національного економічного університету як складова частина тем “Грошово-кредитний механізм політики економічного зростання” (державний реєстраційний номер 0101V002946) та “Грошово-кредитні відносини в умовах економічної трансформації” (державний реєстраційний номер 0101V002437). Автор є відповідальним виконавцем зазначених тем та приймав активну участь у їх дослідженні. За першою темою у розділі “Банківський менеджмент” підрозділу “Управління кредитним портфелем комерційного банку” дисертант дослідив питання класифікації кредитного портфеля, аналізу управління та оцінки ефективності кредитного портфеля комерційного банку. У другій темі розділу “Активні операції комерційних банків України” підрозділу “Кредитні операції комерційного банку” автором розроблені питання банківського кредитування і прийняття рішень про надання позичок, ідентифікації та оцінки кредитного ризику.

Мета і задачі дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є розробка і наукове обґрунтування методологічних основ та прикладних методик відносно підходів до управління кредитним портфелем банку. Досягнення поставленої мети зумовило вирішення таких завдань:*

- уточнити сутність понять “кредит” та “кредитний портфель банку”, враховуючи сучасні ринкові умови;
- визначити послідовні етапи процесу управління кредитним портфелем комерційного банку;
- дослідити методи управління кредитним портфелем, які застосовуються комерційними банками;
- з'ясувати сутність традиційного та нетрадиційного підходів до управління кредитним портфелем комерційного банку;
- проаналізувати сучасний стан кредитних портфелів комерційних банків України та визначити фактори, що на них впливають;
- дослідити традиційну портфельну теорію управління кредитним портфелем банку та її елементи;
- розробити систематизовану методичку комплексного дослідження аналізу показників кредитного портфеля та запропонувати до впровадження в практичну діяльність вітчизняних банків;
- дослідити нетрадиційну портфельну теорію управління кредитним портфелем банку та її елементи;
- обґрунтувати пропозиції щодо впровадження методички нетрадиційної портфельної теорії управління кредитним портфелем в практичну діяльність банків України.

Об'єктом дослідження є АБ “Ажіо” зокрема та кредитна діяльність банків України загалом.

Предметом дослідження є процес, методи та підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку.

Методи дослідження. В процесі дослідження були застосовані як теоретичні, так і емпіричні методи наукового пізнання. Зокрема, у першому розділі дисертаційного дослідження переважають формалізовані (загальнологічні) філософські (аналізу і синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, абстрагування, аналогії, доведення, пояснення) та спеціальнонаукові (методик, підходів, принципів, алгоритмів, правил) методи пізнання; у другому – неформалізовані філософські (евристики, наукової уяви, інтуїції) та емпіричні (спостереження) методи пізнання; у третьому – загальнонаукові (ймовірнісно-статистичний, структурно-функціонального підходу, моделювання, програмування, прогностичний) та емпіричні (спостереження та експеримент) методи пізнання.

Інформаційною основою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Національного банку України, державних статистичних органів України, Асоціації українських банків, науково-практичних конференцій, семінарів, періодичних видань; річні бухгалтерські, статистичні звіти; наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних економістів.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження, які мають наукову новизну і одержані особисто автором, полягають у наступному:

- уточнено економічну сутність понять “кредит” та “кредитний портфель банку”. На відміну від традиційного визначення поняття кредиту лише як історичної та економічної категорії, запропоновано його визначення ще й як правової категорії. Дістало подальший розвиток з’ясування функцій, форм та сутності поняття “кредит”. Запропоновано визначити “кредитний портфель банку” як комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку та як набір кредитних інструментів для досягнення основних цілей;

- удосконалено теорію управління процесом кредитного портфеля банку в частині оцінки ефективності кредитного портфеля. Запропоновано проводити оцінку ефективності кредитного портфеля на трьох рівнях, переходячи від більш загального (широкого) рівня до більш конкретного (вузького): кредитного моніторингу, оцінки та контролю якості кредитного портфеля, роботи з проблемними кредитами. Розроблено алгоритм прийняття науково-обґрунтованого рішення щодо управління процесом проблемних кредитів;

- створена концепція, що узагальнює методи управління кредитним портфелем банку і підвищує їх ефективність. На відміну від існуючого переліку методів запропоновано їх застосування на трьох ієрархічних рівнях від конкретного до загального: окремої позички, кредитного портфеля, банку. Зазначена концепція дозволяє збільшити кількість методів та посилити їх контроль на всіх ієрархічних рівнях;

- уперше формалізовано традиційний та нетрадиційний підходи до управління кредитним портфелем банку. В основі визначення традиційного підходу є інтуїція та суб’єктивізм; нетрадиційного – об’єктивні результати, отримані за допомогою економіко-математичних методів та моделей. Доведено, що ефективно управління кредитним портфелем банку на сьогоднішній день полягає в поєднанні традиційного та нетрадиційного підходів;

– доопрацьовано традиційний підхід управління кредитним портфелем в частині аналізу показників, що є основним методом, котрий застосовується при традиційному підході. Включені до складу методу аналізу показників п'ять груп дозволяють комерційному банку всебічно (кількісно та якісно) оцінити роботу з управління власним кредитним портфелем. Всі показники зазначеного методу були переглянуті з врахуванням сучасної економічної ситуації;

– доведена теоретична доцільність застосування моделей Г. Марковіца та У. Шарпа (САРМ) для управління кредитним портфелем банку. Зокрема, отримані нові показники оцінки ринкового (“бета”) ризику, що дають змогу точніше розрахувати ринковий ризик (“бету”) кредитного портфеля, а отже, сприяють підвищенню ефективності управління банком;

– вперше розроблена та впроваджена в практичну діяльність банків України методика нетрадиційної портфельної теорії. Для цього побудовано ряд моделей, що оцінюють зв'язок між дохідністю гіпотетичного кредитного портфеля банку та ринкового кредитного портфеля. Створені моделі дозволяють: отримати достовірну “історію кредитного портфеля” банку; на основі попередніх емпіричних даних ефективно управляти поточним кредитним портфелем (окрім моделей, вперше побудовано алгоритми, що успішно вирішують дилему про можливість чи неможливість включення кожної потенційної позички до кредитного портфеля банку); в подальшому побудувати багатofакторні моделі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони дозволяють вдосконалювати існуючу практику управління кредитними портфелями банків, реально підвищувати ефективність кредитних портфелів та дають змогу удосконалювати якість навчальних дисциплін. Зокрема, автором було розроблено комп'ютеризовані методики для традиційного та нетрадиційного підходів управління кредитним портфелем банку. Ряд практичних положень та пропозицій роботи отримали схвальну оцінку і прийняті до впровадження АБ “Ажіо” (довідка від 09.04.2003 р., №01-1112), КРУКБ “ПриватБанк” (довідка від 15.04.2003 р., №10.0.0.0-3/122-102), ВАТ Банк “БІГ Енергія” (довідка від 16.04.2003 р., №1405/15) та АБ “Київська Русь” (довідка від 18.04.2003 р., №1461/20-1153). Науково-методичні розробки, запропоновані в дисертації стосовно традиційного та нетрадиційного підходів щодо управління кредитним портфелем комерційного банку, впроваджені у викладання дисциплін “Банківські операції” та “Кредитування і контроль” на кафедрі банківської справи Київського національного економічного університету (довідка від 4 лютого 2003 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у роботі наукові результати, висновки, рекомендації і пропозиції належать особисто автору і є його науковим доробком.

Апробація результатів дослідження. Основні матеріали дисертації доповідались і обговорювались на:

– Четвертій міжнародній конференції “Наука і освіта 2001” (Дніпропетровськ – Дніпродзержинськ – Харків – Черкаси – Житомир, 01-15 лютого 2001 р.);

– Першій всеукраїнській науково-практичній конференції “Україна наукова” (Дніпропетровськ – Харків – Одеса, 05-07 листопада 2001 р.);

– Науково-практичній конференції “Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України” (Київ, КНЕУ, 19 лютого 2002 р.).

Публікації. Результати дослідження викладені у 9 публікаціях. У тому числі 5 – у наукових фахових виданнях, 4 – в інших виданнях. Обсяг публікацій – 2,5 друк. арк. (з них 2,5 друк. арк. належить особисто автору).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи нараховує 177 сторінок друкованого тексту, включаючи 26 таблиць на 19 сторінках, 17 рисунків на 10 сторінках, список використаних джерел налічує 148 найменувань на 12 сторінках і 8 додатків на 41 сторінках.

Основний зміст дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, проаналізовано стан наукової розробки даної проблеми, сформульовано мету та завдання дослідження, з'ясовано інформаційну основу, викладено методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, охарактеризована їх апробація.

Розділ 1. “Теоретичні засади управління кредитним портфелем комерційного банку” складається з чотирьох підрозділів.

Даний розділ дисертації присвячений дослідженню таких концептуальних питань управління кредитним портфелем комерційного банку: кредит як економічна категорія та банківський кредит в сучасних умовах; поняття, склад, структура та ліквідність кредитного портфеля комерційного банку; процес та методи управління кредитним портфелем комерційного банку; підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку.

При визначенні поняття “кредит” як економічної категорії акцентовано на його правовій складовій: кредит – це економічні відносини власності, які виникають між кредитором та позичальником (юридичними та фізичними особами і державами) з приводу перерозподілу тимчасово вільної вартості (в грошовій чи товарній формі) на умовах повернення та платності.

Кредитний портфель комерційного банку необхідно розглядати в широкому та вузькому значеннях. Кредитний портфель банку в широкому значенні – це комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку; у вузькому – набір кредитних інструментів для досягнення таких цілей, як: високий рівень доходу в поточному періоді; високий темп приросту очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі; мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля; дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля; забезпечення максимального ефекту податкових пільг.

Управління кредитним портфелем доцільно розглядати як процес, що складається із п'яти послідовних етапів: вибору кредитної політики; аналізу ринку кредитів; формування кредитного портфеля; перегляду кредитного портфеля; оцінки ефективності кредитного портфеля. Розв'язання проблеми управління кредитним портфелем комерційного банку значною мірою може бути вирішене завдяки ретельному аналізу кожного етапу процесу управління кредитним портфелем (якщо

розглядати управління кредитним портфелем як процес, що складається із певних послідовних етапів).

Методи управління кредитним портфелем доцільно досліджувати на трьох ієрархічних рівнях: на рівні банку (економічні показники, авторизація); на рівні кредитного портфеля (диверсифікація, лімітування, створення резервів, страхування, продаж кредитів, сек'юритизація) та на рівні окремої позички (аналіз кредитоспроможності позичальника, аналіз та оцінка кредиту). Такий поділ методів управління кредитним портфелем дозволяє як розширити коло самих методів, так і посилити контроль за їх виконанням.

Традиційний підхід до управління кредитним портфелем банку визначено як підхід, що ґрунтується на неформалізованих філософських методах пізнання (наукової уяви, інтуїції), використовує в розрахунках коефіцієнтний аналіз, функціонує у будь-якому середовищі, є простим, швидким та дешевим у застосуванні; нетрадиційний - як підхід, що ґрунтується на загальнонаукових методах пізнання, використовує в розрахунках теорію ймовірності, статистику, економетрію, функціонує у стабільному ринковому ("ідеальному") середовищі, є складнішим, повільнішим та дорожчим у застосуванні порівняно з традиційним (див. табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного та нетрадиційного підходів до управління кредитним портфелем банку.

Критерії	Традиційний підхід до управління кредитним портфелем банку		Нетрадиційний підхід до управління кредитним портфелем банку	
	Характеристика	Оцінка	Характеристика	Оцінка
1	2	3	4	5
За характером	Інтуїція та суб'єктивізм	+ -	Раціоналізм та об'єктивізм	+ -
За середовищем функціонування	У будь-якому середовищі	+	Стабільне ринкове середовище (ідеальна конкуренція, вільне отримання та надання позичок)	-
За математичним рівнем	Арифметика (коефіцієнтний аналіз)	-	Теорія ймовірності, статистика, економетрія (побудова моделей)	+
За методами наукового пізнання	Неформалізовані філософські методи (наукової уяви, інтуїції, здогадки)	+ -	Загальнонаукові методи (ймовірнісно-статистичний, моделювання, програмування, прогностичний)	+ -
За ризиками	Ризики важко ідентифікувати та розраховувати	-	Ризики можна досить точно ідентифікувати та розраховувати	+
За типами портфеля	Портфелі росту, портфелі доходу; агресивний, помірний, консервативний	+ -	Активний, пасивний	+ -
За прикладним аспектом	Просто	+	Складно, потребує удосконалення та нових розробок	-

1	2	3	4	5
За швидкістю прийняття рішень	Швидко	+	Потрібний деякий час для роз'яснення (інтерпретації) отриманих даних	-
За вартістю	Дешево	+	Дорого	-
За процесом управління кредитним портфелем	Етапи не визначені та не дотримується їх послідовність	-	Всі етапи визначені та зберігається чітка їх послідовність	+
За технічним оснащенням	Калькулятор	-	Комп'ютер	+

Підрахувавши оцінки традиційного та нетрадиційного підходів (див. третій та п'ятий стовпчики табл.1) отримаємо рівність. У сучасній практиці в прийнятті управлінських рішень щодо кредитного портфеля переважає традиційний підхід за рахунок того, що він діє в будь-якому середовищі, є простішим, швидшим та дешевшим. Проте слід пам'ятати, що позиції нетрадиційного підходу постійно зміцнюються. В першу чергу це пов'язано зі стрімким зростанням продуктивності ЕОМ, що дозволяють за допомогою електронних таблиць все швидше і точніше будувати та перевіряти ефективність імітаційних моделей. Сучасні імітаційні моделі враховують дедалі більше екзогенних і ендогенних факторів, тобто все швидше переходять від ідеального (штучного) до реального середовища. Отже, найефективнішим для управління кредитним портфелем комерційного банку буде паралельне застосування традиційного та нетрадиційного підходів.

Розділ 2. “Традиційний підхід до управління кредитним портфелем комерційного банку” має три підрозділи.

У підрозділі 2.1 “Чинники, що впливають на управління кредитними портфелями комерційних банків України” розглянуті фактори, що впливають на управління кредитними портфелями комерційних банків України. Виявлені і проаналізовані зовнішні (нормативно-правові та загальноекономічні) та внутрішні фактори, що негативно чи позитивно впливають на стан кредитних портфелів вітчизняних банків. За результатами дослідження статистичних та аналітичних даних НБУ охарактеризовано загальний кредитний портфель банків України. Загальний кредитний портфель банків України характеризується: високою питомою вагою короткострокових позичок; домінуванням кредитів у поточну діяльність, наднизьким рівнем кредитів, наданих в інвестиційну діяльність; нерівномірним розподілом кредитних ресурсів між регіонами; високою питомою вагою кредитів, наданих в іноземній валюті; розбалансованою структурою кредитного портфеля за галузями; зменшенням питомої ваги кредитів, наданих НБУ комерційним банкам; диспропорцією між кредитами фізичним і юридичним особам на користь останніх; зацікавленістю комерційних банків у кредитуванні недержавних підприємств; наявністю значної кількості малих кредитних портфелів з незначною кількістю кредитів; тиском на кредитний портфель з боку проблемних кредитів.

У підрозділах 2.2 “Теорія традиційного підходу управління кредитним портфелем банку” та 2.3 “Застосування традиційного підходу при управлінні кредитним портфелем (на прикладі АБ “Ажіо”)” досліджено в теорії та на практиці

основний метод традиційного підходу управління кредитним портфелем – метод аналізу показників, що дозволяє банку всебічно оцінити роботу з управління власним кредитним портфелем.

До складу методу аналізу показників включені такі класифікаційні групи: обов'язкові показники кредитного ризику, встановлені НБУ; агреговані показники якості управління кредитним портфелем; показники достатності резервів банку для покриття збитків; показники доходності кредитного портфеля; показники, що вимірюють вплив змін процентних ставок на чистий процентний дохід банку та дохідність кредитного портфеля. При цьому до обов'язкових показників кредитного ризику, встановлених НБУ, віднесено: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента; норматив великих кредитних ризиків; норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру; норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам. До агрегованих показників якості управління кредитним портфелем включено: коефіцієнт кредитної активності; показник частки кредитного портфеля у сукупних зобов'язаннях; коефіцієнт покриття кредитного портфеля власним капіталом; коефіцієнт темпу росту кредитного портфеля. До показників достатності резервів банку для покриття збитків віднесено: коефіцієнт захищеності кредитного портфеля резервом; коефіцієнт покриття кредитного ризику капіталом банку; показник частки якісних позичок в кредитному портфелі; показник частки проблемних позичок в кредитному портфелі; коефіцієнт покриття збиткових позичок резервом; показник частки списаних позичок в кредитному портфелі; коефіцієнт частки списаних позичок в проблемних позичках. До показників доходності кредитного портфеля включено: показник прибутковості кредитного портфеля; показник потенційного росту кредитного портфеля; показник доходності кредитів, що приносять дохід; показник прибутковості кредитів, що приносять дохід; коефіцієнт частки позичок, що не приносять доходу у активах; коефіцієнт частки позичок, що не приносять доходу у кредитному портфелі; коефіцієнт частки пролонгованих кредитів у кредитному портфелі; коефіцієнт частки прострочених кредитів у кредитному портфелі (див.табл.2).

Таблиця 2

Управління кредитним портфелем за допомогою методу аналізу показників (на прикладі АБ "Ажіо").

Група	Показники	Нормативні значення показників, %	АБ "Ажіо"			
			1999	2000	2001	2002
1	2	3	4	5	6	7
Показники НБУ	Н7 (максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента)	Не > 25	7,6	12,04	21,10	17,16
	Н8 (великих кредитних ризиків)	Не > 800	9,52	23,79	65,50	41,72
	Н9 (максимального розміру кредитів наданих одному інсайдеру)	Не > 5	1,04	0,77	0,88	0,85

1	2	3	4	5	6	7
	H10 (максимального сукупного розміру кредитів наданих інсайдерам)	He > 40	7,07	7,48	12,28	9,18
Агреговані показники якості	Кредитний портфель / Активи	He > 65 (80)	47,49	57,75	74,58	80,01
	Кредитний портфель / Зобов'язання	He > 75 (100)	80,23	99,81	105,97	105,50
	Капітал / Кредитний портфель	He < 25	85,94	72,98	39,71	30,19
	Динаміка росту кредитного портфеля	—	—	132,38	200,65	140,58
Показники достатності резервів	Резерви за позичками / Кредитний портфель	He > 5 (10)	8,07	6,49	4,06	2,75
	Кредитний ризик / Капітал	He > 30	7,86	8,51	10,23	9,12
	"Якісні позички" / Кредитний портфель	He < 60 (80)	86,84	84,48	94,23	94,35
	"Проблемні позички" / Кредитний портфель	He > 10 (5)	6,18	3,38	1,43	0,87
	Резерви за позичками / Позички, що не приносять дохід	He < 70 (100)	795,47	92,48	1047,90	321,80
	Списані позички / Кредитний портфель	He > 1,5	0,11	1,11	0,39	0,05
	Списані позички / Проблемні позички	Чим вище, тим краще	1,80	32,84	27,43	5,45
Показники доходності	Процентна маржа за позичками / Кредитний портфель	Чим вище, тим краще	22,62	14,92	10,06	8,90
	Процентна маржа за позичками / Капітал	He < 15	26,32	20,44	25,33	29,47
	Отримані проценти за позичками / Позички, що приносять дохід	Чим вище, тим краще	39,37	30,03	16,00	13,04
	Процентна маржа за позичками / Позички, що приносять дохід	Чим вище, тим краще	22,85	16,04	10,10	8,97
	Позички, що не приносять дохід / Активи	He > 10 (5)	0,48	4,05	0,29	0,68
	Позички, що не приносять дохід / Кредитний портфель	Чим нижче, тим краще	1,01	7,02	0,39	0,86
	Пролонгована заборгованість / Кредитний портфель	He > 15 (10)	2,03	6,38	5,67	3,41
	Прострочена заборгованість / Кредитний портфель	He > 10 (5)	0,95	0,74	0,11	0,61

Перевагами запропонованого варіанту методу аналізу показників є те, що він, по-перше, адаптований (критеріальні значення показників враховують сьогоденню економічну ситуацію), по-друге, зручний (через використання лише основних показників), по-третє, швидкий (через комп'ютеризованість розрахунків).

1	2	3	4	5	6	7	8
Середнє безризикового кредиту		0,53					
Показники ефективності							
Коефіцієнт Трейнора	-1,2367	-2,1418					
Коефіцієнт Шарпа	-0,5786	-1,2087					
Коефіцієнт Йенсена	1,56036						
Коефіцієнт Модільяні:							
Скоригований портфель	0,48092	0,51908					
Очікувана дохідність	-0,4952						
M^2	1,11659						
Коефіцієнт динаміки ефективності (КДЕФ):							
Надлишкова дохідність	0,01						
Надлишковий ризик	1,91265						
Прямий КДЕФ	0,00523						
Зворотній КДЕФ	191,265						

Основні показники нетрадиційного підходу до управління кредитним портфелем банку поділено на базові та показники ефективності. Базові визначено як показники, за допомогою яких розраховуються показники ефективності; останні ж як показники, що оцінюють ефективність кредитного портфеля банку в порівнянні з ринковим чи кредитними портфелями інших банків. До складу базових показників включено: середню дохідність, дисперсію, коваріацію, стандартне відхилення, кореляцію, детермінацію, недетермінацію, середнє безризикового кредиту, історичну “альфу”, “бету” (історичну, ринкову, галузеву, присвоєну, фундаментальну). До показників ефективності віднесено коефіцієнти Трейнора, Шарпа, Йенсена, Модільяні, КДЕФ (див. табл.3).

Такі показники, як “бета”, “альфа”, стандартне відхилення, кореляція доцільно і необхідно використовувати також і при вирішенні питання щодо включення позички до кредитного портфеля, і при оцінці ефективності кожної позички, що вже входить до кредитного портфеля. Для цього слід оцінити дохідність позички по Y та дохідність гіпотетичного кредитного портфеля по X (див. табл.3).

Створено алгоритми, що відповідно до обраної кредитної політики дозволяють банку ефективно вирішувати питання про можливість включення тієї чи іншої позички до свого кредитного портфеля. Показники, наведені в алгоритмах, не мають критеріальних значень та встановленої кількості балів. Критеріальні значення та бали комерційні банки мають встановлювати самостійно, в залежності від власної кредитної політики, політики НБУ, стану кредитного ринку та економічної ситуації в країні. Однак, якщо критеріальні значення “бети” (не більше 2), від’ємної кореляції (від 0 до -1) та дюрації (чим більше відхиляється від кредитного портфеля, тим краще) потенційної позички встановити не важко, то для визначення “альфи” та стандартного відхилення банку необхідно дослідити стан кредитного ринку країни та порівняти значення одних потенційних позичок з іншими.

Побудовані моделі дозволяють: по-перше, отримати достовірну “кредитну історію кредитного портфеля” з моменту утворення банку; по-друге, на основі

минулих емпіричних даних ефективно управляти поточним кредитним портфелем (для чого, окрім моделей, нами вперше побудовано алгоритми, що дозволяють успішно вирішувати дилему про можливість чи неможливість включення кожної потенційної позички до кредитного портфеля банку); по-третє, в подальшому побудувати багатофакторні моделі, які будуть ефективнішими в управлінні кредитним портфелем комерційного банку.

Висновки

У дисертації наведене узагальнення основ теорії управління кредитним портфелем банку і запропоновано нове вирішення наукової задачі теорії, методології та методики традиційного та нетрадиційного підходів до управління кредитним портфелем комерційного банку. Проведене дисертаційне дослідження дозволило зробити такі загальні висновки та обґрунтувати наступні пропозиції:

1. Даючи визначення поняттю “кредит” як економічної категорії, автор наголошує на його правовій складовій. Щодо сутності кредиту то найповніше вона виражається через кредитні відносини, функції та форми кредиту; опосередковано на суть кредиту впливають його види.

2. Кредитний портфель комерційного банку слід розглядати у двох значеннях – широкому та вузькому. В широкому – як комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку; у вузькому – як набір кредитних інструментів для досягнення основних цілей. Так, основними цілями формування кредитного портфеля є: високий рівень доходу в поточному періоді; високий темп очікуваного доходу в майбутній довгостроковій перспективі; мінімізація рівня ризиків кредитного портфеля; дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля; забезпечення максимального ефекту податкових пільг. Ефективне управління активами власного кредитного портфеля за допомогою використання теорій комерційного кредиту, перетворення (переміщення) активів, очікуваного доходу дозволяє комерційним банкам отримати ліквідний кредитний портфель. Ліквідний кредитний портфель для вітчизняних банків в умовах сьогодення при значному його зростанні є життєво необхідним.

3. Управління кредитним портфелем необхідно розглядати як процес, що складається із п'яти послідовних етапів: першого – вибору кредитної політики; другого – аналізу ринку кредитів; третього – формування кредитного портфеля; четвертого – перегляду кредитного портфеля; п'ятого – оцінки ефективності кредитного портфеля. Лише послідовне і ретельне дотримання вимог кожного з наведених етапів (без ігнорування будь-якого) дозволить банкам поліпшити управління кредитним портфелем та уникнути непередбачуваних збитків.

4. Методи управління кредитним портфелем, які застосовуються на етапі його формування, доцільно досліджувати на трьох ієрархічних рівнях, починаючи з найнижчого – рівня окремої позички через рівень кредитного портфеля і закінчуючи рівнем банку. При цьому пропонуємо використовувати на рівні окремої позички такі методи, як аналіз кредитоспроможності позичальника, аналіз та оцінку кредиту; на рівні кредитного портфеля – диверсифікацію, лімітування, створення резервів, страхування, продаж кредитів, сек'юритизацію; на рівні банку – економічні показники, авторизацію.

5. Контроль та оцінку кредитного портфеля слід проводити від загального до конкретного, на всіх рівнях у такій послідовності: кредитний моніторинг, оцінка і контроль якості кредитного портфеля, управління проблемними кредитами. Зокрема, при управлінні проблемними кредитами доцільно застосовувати розроблений автором алгоритм, який дозволяє прийняти правильне рішення щодо управління процесом проблемних кредитів.

6. Управління кредитним портфелем банку запропоновано розглядати за допомогою двох підходів – традиційного та нетрадиційного. Такий поділ впливає із протилежних способів та методів, які існують в прийнятті рішень щодо управління кредитним портфелем. Традиційній портфельній теорії притаманна інтуїція та суб'єктивізм. Нетрадиційна (сучасна) портфельна теорія базується на економіко-математичних методах та моделях, активно застосовує комп'ютерну техніку.

7. Проблеми управління кредитними портфелями вітчизняних комерційних банків доцільно розділити на зовнішні та внутрішні. На зовнішні фактори комерційні банки безпосереднього впливу не мають, в основному вони можуть тільки їм підпорядковуватись і до них адаптуватись. Опосередкований вплив банків на зовнішні проблемні фактори може проявлятися через лобіювання банківськими групами своїх інтересів на законодавчому та політичному рівнях при наявності і "сили" таких груп. Так, до основних зовнішніх проблемних факторів, що негативно впливають на кредитні портфелі банків України, слід віднести нормативно-правові та загальноекономічні.

8. Метод аналізу показників, що є основним методом традиційного підходу до управління кредитним портфелем, дає змогу банку всебічно (кількісно та якісно) оцінити роботу з управління власним кредитним портфелем. До складу класифікаційних груп методу аналізу показників включені обов'язкові показники кредитного ризику, встановлені НБУ; агреговані показники якості управління кредитним портфелем; показники достатності резервів банку для покриття збитків; показники дохідності кредитного портфеля; показники, що вимірюють вплив змін процентних ставок на чистий процентний дохід банку та дохідність кредитного портфеля. Кожна із зазначених груп має свій склад та відповідні критеріальні значення, що були переглянуті, враховуючи сучасну економічну ситуацію, в якій функціонують українські банки. У запропонованому варіанті на прикладі АБ "Ажіо" була доведена доцільність застосування методу аналізу показників у практичній діяльності вітчизняних банків.

9. Як підсумок дослідження традиційного підходу до управління кредитним портфелем комерційного банку запропоновано ряд практичних пропозицій щодо: реформування регіональних управлінь банків та їх відділень; реформування організаційної структури управління кредитним портфелем банку; підвищення якості кредитування фізичних осіб; впровадження перспективних кредитних програм; реструктуризації та оптимізації кредитних портфелів банку в межах системи; посилення контролю за якістю кредитного портфеля.

10. Обґрунтована доцільність застосування та вказані шляхи теоретичного впровадження ідей сучасної портфельної теорії (МРТ), зокрема моделей Г. Марковіца і У. Шарпа (САРМ) для управління кредитним портфелем комерційного банку.

Запропоновано на базі “основних бет” (“історичної”, “ринкової”, “галузевої” та “присвоєної”) розраховувати “похідні (фундаментальні) бети” (“середньозважену”, “скориговану”, “сукупну, або загальну”), що дозволяють точніше розрахувати ринковий ризик (“бету”) кредитного портфеля і позичальника та роблять можливим наближення до “істинної бети”.

11. На основі регресивного аналізу запропоновано дві методики (першу – через загальні суми у програмі Word з застосуванням калькулятора; другу – через середні значення у електронній таблиці Excel з використанням меню Data Analysis) та побудовано ряд моделей, що оцінюють зв’язок між дохідністю гіпотетичного кредитного портфеля (банку “Ажіо”) та ринкового кредитного портфеля (загального кредитного портфеля банків України), статично і у динаміці. Доведено, що саме друга методика дозволяє нам отримати точніші результати, до того ж значно легше та швидше. Для побудованих моделей знайдено кредитні портфелі з мінімальною дисперсією (ризиком) та оптимальні кредитні портфелі. Зазначене проілюстровано за допомогою розрахунків в електронній таблиці Excel та відповідних графіків. За допомогою запропонованого автором алгоритму, орієнтованого на дохідність (“альфу”) кредитного портфеля, та алгоритму, орієнтованого на ризик (“бету”), комерційні банки можуть, відповідно до обраної кредитної політики, ефективно вирішувати питання про можливість включення тієї чи іншої позички до свого кредитного портфеля.

Публікації автора за темою дисертації:

- в наукових фахових виданнях

1. Чуб П.М. Класифікації портфельного ризику комерційного банку // Економіка: проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. Випуск 32. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – С. 77-86. – 0,4 д.а.
2. Чуб П.М. Проблеми управління кредитними портфелями комерційних банків України // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – Вип. 5. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 309-312. – 0,3 д.а.
3. Чуб П.М. Процес управління кредитним портфелем комерційного банку // Проблеми формування ринкової економіки: Міжвід. наук. зб. Вип. 9. К.: КНЕУ, 2001. – С. 386-393. – 0,4 д.а.
4. Чуб П.М. Теорія нетрадиційного управління кредитним портфелем комерційного банку // Вісник НБУ, січень 2002. – С. 20-23 – 0,4 д.а.
5. Чуб П.М. Нетрадиційний підхід управління кредитним портфелем комерційного банку (практика) // Ринок цінних паперів України, №7-8. – 2003. – С. 55-61. – 0,5 д.а.

- в інших виданнях

6. Чуб П.М. Шляхи вдосконалення управління кредитним портфелем комерційного банку // Тези доповідей четвертої міжнародної конференції “Наука і освіта 2001”. Том 5. Економічні науки. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – С. 53-54. – 0,1 д.а.
7. Чуб П.М. Структура кредитного портфеля комерційного банку // Матеріали першої всеукраїнської науково-практичної конференції “Україна наукова”. Том

15. Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – С. 22-23. – 0,1 д.а.
8. Чуб П.М. Шляхи вдосконалення кредитування фізичних осіб установами Ощадбанку // Матеріали науково-практичної конференції “Роль грошових заощаджень населення в розбудові економіки України”. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 191-195. – 0,2 д.а.
9. Чуб П.М. Портфельний ризик комерційного банку // Енциклопедія банківської справи України. Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – С. 434-435. – 0,1 д.а.

АНОТАЦІЯ

Чуб П.М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Київський національний економічний університет, Київ, 2003.

У дисертації висвітлюються теоретичні засади управління кредитним портфелем комерційного банку; теоретичні, методологічні та прикладні аспекти традиційного і нетрадиційного підходів щодо управління кредитним портфелем комерційного банку.

Найсуттєвіші ідеї та результати дисертаційного дослідження стосуються: сутності понять “кредит як економічна категорія” та “кредитний портфель комерційного банку”; теорій управління кредитним портфелем банку; процесу управління кредитним портфелем банку; методів управління кредитним портфелем банку; контролю та оцінки кредитного портфеля банку; підходів щодо управління кредитним портфелем банку; проблем управління кредитними портфелями вітчизняних банків; методу аналізу показників як основного методу традиційного підходу управління кредитним портфелем банку; доцільності застосування ідей сучасної портфельної теорії (МРТ), зокрема моделей Г. Марковіца і У. Шарпа (САРМ), для управління кредитним портфелем комерційного банку; удосконалення обчислення ринкового ризику (“бети”) при нетрадиційному підході управління кредитним портфелем банку; побудови ряду моделей та алгоритмів, що реалізують на практиці нетрадиційний підхід управління кредитним портфелем комерційного банку.

Ключові слова: кредит як економічна категорія, банківський кредит, кредитний портфель, ризик, процес управління, методи управління, традиційний підхід, нетрадиційний підхід, сучасна портфельна теорія, імітаційне моделювання.

АННОТАЦИЯ

Чуб П.М. Подходы к управлению кредитным портфелем коммерческого банка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. – Киевский национальный экономический университет, Киев, 2003.

В диссертации освещаются теоретические основы управления кредитным портфелем коммерческого банка; теоретические, методологические и прикладные аспекты традиционного и нетрадиционного подходов к управлению кредитным портфелем коммерческого банка.

Объектами диссертационного исследования являются: сущности понятий “кредит как экономическая категория”, “банковский кредит”, “кредитный портфель коммерческого банка”; теории управления кредитным портфелем банка; процесс управления кредитным портфелем банка; методы управления кредитным портфелем банка; контроль и оценка кредитного портфеля банка; подходы к управлению кредитным портфелем банка; проблемы управления кредитными портфелями отечественных банков; метод анализа показателей как основного метода традиционного подхода управления кредитным портфелем банка; целесообразность применения идей современной портфельной теории (МРТ), в частности моделей Г. Марковица и В. Шарпа (САРМ), для управления кредитным портфелем коммерческого банка; усовершенствование вычислений рыночного риска (“беты”) при нетрадиционном подходе управления кредитным портфелем банка; построение ряда моделей и алгоритмов, которые на практике реализуют нетрадиционный подход к управлению кредитным портфелем коммерческого банка.

Существенным достижением диссертационного исследования, характеризующим его новизну, явилось впервые сформулированные определения традиционного и нетрадиционного подходов к управлению кредитным портфелем коммерческого банка. Традиционный подход к управлению кредитным портфелем коммерческого банка определено как подход, который базируется на неформализованных философских методах познания (научного воображения, интуиции), использует в расчетах коэффициентный анализ, функционирует в любой среде, является простым, быстрым и дешевым в применении; нетрадиционный – как подход, который базируется на общенаучных методах познания, использует в расчетах теорию вероятности, статистику, эконометрию, функционирует в стабильной рыночной (“идеальной”) среде, является более сложным, медленным и дорогим в применении при сравнении с традиционным. Доказано, что наиболее эффективным способом управления кредитным портфелем коммерческого банка в современных условиях будет параллельное использование традиционного и нетрадиционного подходов.

Основные идеи диссертационного исследования:

- определять “кредитный портфель коммерческого банка” как комплексный инструмент управления (активами и пассивами) банка и как набор кредитных инструментов для достижения определенных целей;
- рассматривать управление кредитным портфелем коммерческого банка с помощью двух подходов – традиционного и нетрадиционного;
- использовать современную портфельную теорию (МРТ) при управлении кредитными портфелями украинских банков.

Основные результаты диссертационного исследования:

- разработана и внедрена методика (на основании коэффициентного анализа) традиционной портфельной теории в практическую деятельность АБ “Ажио”;

- разработана и внедрена методика (на основании статистико-вероятностного моделирования) нетрадиционной портфельной теории в практическую деятельность АБ “Ажио”;
- предложено ряд практических рекомендаций по повышению эффективности управления кредитным портфелем коммерческого банка.

Результаты научного исследования используются в учебном процессе при изучении соответствующих дисциплин. Основные результаты нашли применение в системах управления кредитными портфелями ряда коммерческих банков.

Ключевые слова: кредит как экономическая категория, банковский кредит, кредитный портфель, риск, процесс управления, методы управления, традиционный подход, нетрадиционный подход, современная портфельная теория, имитационное моделирование.

ANNOTATION

P.M. Chub. Approaches to managing credit portfolio of a commercial bank. – Manuscript.

Thesis for obtaining the degree of the candidate of economic sciences in speciality 08.04.01 – Finances, money circulation and credit. – Kyiv National Economic University, Kyiv, 2003.

The dissertation dwells upon theoretical bases for credit portfolio management in a commercial bank; theoretical, methodological and applied aspects both traditional and nontraditional approaches to the concept of credit portfolio management in a commercial bank.

The most important ideas and results of the dissertation research refer to: the concept of “credit as an economic category” and “credit portfolio in a commercial bank”; theory of credit portfolio management in a bank; credit portfolio managerial process in a bank; methods of a credit portfolio management in a bank; control and estimation of credit portfolio in a bank; approaches to credit portfolio management problems in a bank; credit portfolio management problems in commercial banks of the country; method of analysis of parameters, as basic method of traditional approach in credit portfolio management; expediency of application of modern portfolio theories (MPT) for a credit portfolio management in a commercial bank, in particular H. Markowitz and U. Sharpa’s (CAPM) models; improvement of market risk calculation (“beta”) according to nonconventional approach of a credit portfolio management in a bank; constructing models and algorithms which practically realize the nonconventional approach to the credit portfolio management in a commercial bank.

Key words: credit as an economic category, bank credit, credit portfolio, risk, managerial process, methods of management, nonconventional approach, modern portfolio theories, imitating modelling.